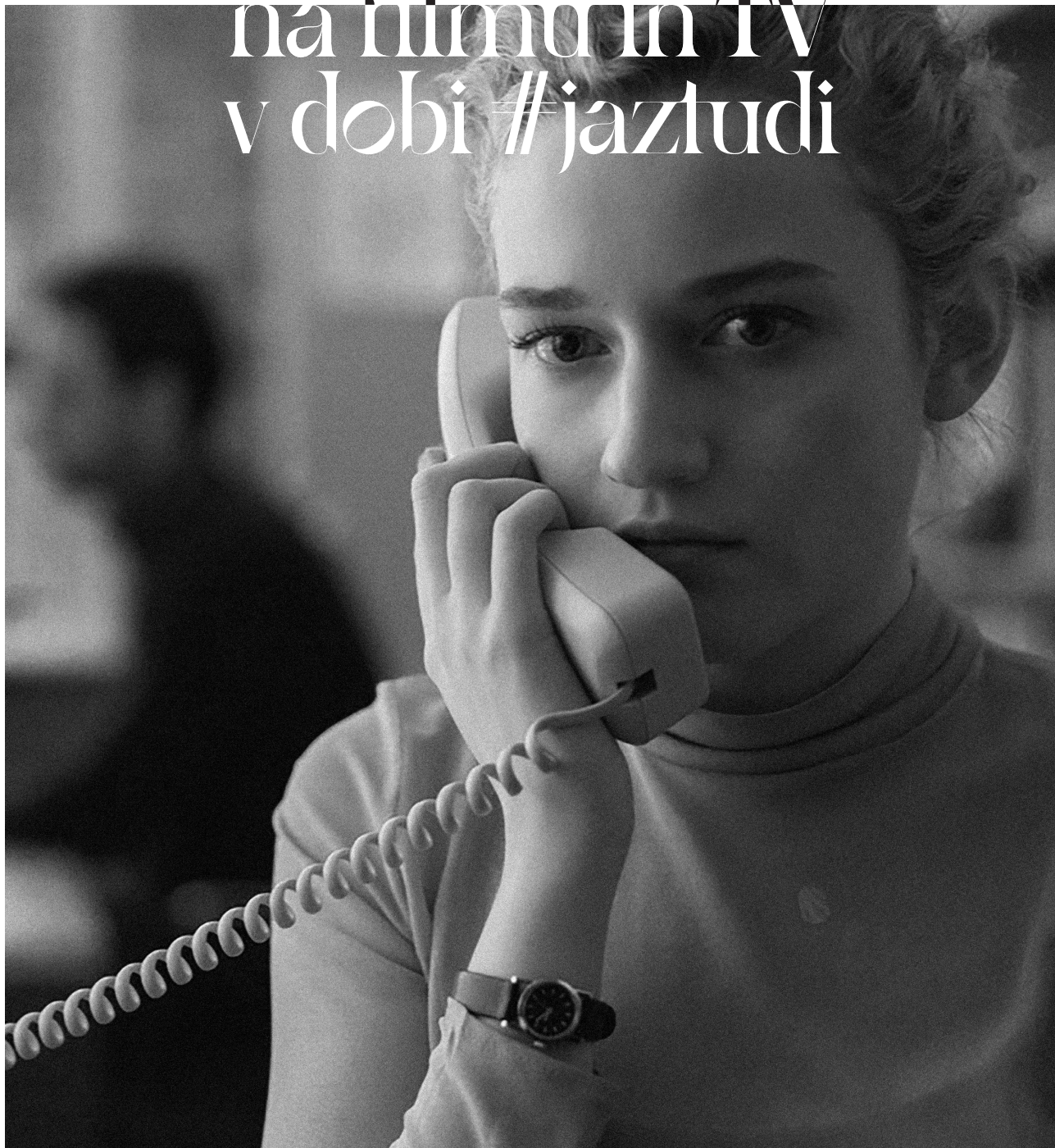

Tina Poglajen

Spolno nasilje na filmu in TV v dobi #jaztudi

Razkritja o spolnem nadlegovanju producentskega mogula Harveyja Weinsteina in začetek gibanja #jastudi se od leta 2017 z vsem, kar se je zgodilo vmes – ekscesi predsedovanja Donaldu Trumpu Združenim državam Amerike, brexit, vse hitrejše podnebne spremembe in črnoglede napovedi s tem povezane prihodnosti, pa seveda epidemija covid-19 in vojna v Ukrajini – zdi že neskončno daleč, kljub bolj nedavnim odmevom gibanja v Evropi, na Balkanu in pri nas. Pa vendar – ker produkcija televizijskih serij in filmov navadno traja nekaj let – so vsebine, ki gibanje zrealijo in tako ali drugače obravnavajo ter se nanj sklicujejo, aktualne še posebno v zadnjem letu ali dveh. Med njimi so ameriška serija **Dobro jutro** (The Morning Show, 2019–), filma **Asistentka** (The Assistant, 2019, Kitty Green) in **Obetavna mladenka** (Promising Young Woman, 2020, Emerald Fennell), pa tudi britanska miniserija **Lahko te uničim** (I May Destroy You, 2020).

Dobro jutro je nadaljevanka, za zdaj v dveh sezonah, v kateri v glavnih vlogah nastopajo Jennifer Aniston, Reese Witherspoon in Steve Carell. Dobro jutro je »jutranja televizija«, »televizija za zajtrk«, oddaja, po modelu katere je nastala tudi istoimenska oddaja na RTV Slovenija – skratka, nekajurna oddaja v živo, običajno med 5. ali 6. in 10. uro zjutraj, ki združuje novice z zabavo in jo vodi ekipa voditeljic in voditeljev. Namenjena je širokemu krogu občinstva – tistim, ki se pripravljajo na odhod v šolo ali službo, ki jedo zajtrk, tistim, ki zjutraj telovadijo, upokojujencem in upokojenkam, ki ne morejo spati, in tistim, ki gospodinjijo in ne hodijo v službo. Prva takšna oddaja na svetu je bila *Danes (Today)*, ki so jo pričeli predvajati že leta 1952 na ameriškem NBC (in še vedno obstaja), zatem pa so model začele kopirati televizijske postaje po vsem svetu. Poudarek je torej predvsem na lahkotnosti.

V fiktivni oddaji **Dobro jutro** sta par voditeljev takšne oddaje, ki ju pozna in ljubi vsa Amerika, Alex Levy (Jennifer Aniston) in Mitch Kessler (Steve Carell). Pravzaprav sta to bila do začetka prve epizode nadaljevanke, ko na dan privre novica, da je Kessler spolno nadlegoval sodelavke, zaradi česar ga odpustijo. Novica je – vsaj na videz – šok tako za zaposlene na televizijski postaji kot za ameriško občinstvo, še posebno zato, ker sta bila »Alex in Mitch« dobro uigran televizijski par, ki bolj kot na kritično poročanje meri na dobro počutje in udobje gledalcev in gledalk, brez vznemirjanja. Reese Witherspoon igra Bradley Jackson, novinarko, ki, nasprotno, postane prepoznavna zaradi svojega odločnega, celo jeznega preverjanja dejstev, izpraševanja odgovornih in kritičnega poročanja. Glede na to **Dobro jutro** vsekakor ni njena sanjska oddaja, ki bi jo rada vodila, a po spletu naključja (ali pa spletv ozadju delovanja televizijske postaje in oddaje) je prav ona ta, ki zamenja Mitcha Kesslerja.

Vloge v seriji so zasedene zelo premišljeno. Reese Witherspoon morda res igra vihrav, goreč, prizadeven, iskren, delno simpatičen, delno pa tudi nadležen lik, podobno kot v nekaterih najbolj znanih filmih, v katerih je doslej nastopila (**Volitve** [Election, 1999, Alexander Payne], **Ameriški psiho** [American Psycho, 2000, Mary Harron], **Blondinka s Harvarda** [Legally Blonde, 2001, Robert Luketic] ...), a z več grenkobe. Nasprotno pa Jennifer Aniston in Steve Carell, igralca, ki sta svoji najbolj ikonični vlogi odigrala v dveh najbolj priljubljenih humorističnih nanizankah vseh časov, **Prijatelji** [Friends, 1994–2004] in **Pisarna** [The Office, 2005–2013], v katerih oba igrata dobrodušna, bolj ali manj komična lika, v **Dobro jutro** nastopita v povsem drugačnih vlogah. Njuna »dobrodušnost« in duhovitost ter njuna toplina so rezervirane za vodenje omenjene oddaje; ko kamere ne tečejo, sta večinoma sebična, neiskrena in hinavska, željna slave in pozornosti, izkoriščevalska do ljudi okrog sebe, še posebno podrejenih in družin, in tako naprej. Njuna nečedna dejanja – spolne zlorabe Mitcha Kesslerja in molk Alex Levy, ki je za to vedela – so tako podobno šokantna za fiktivne ameriške gledalce jutranje oddaje kot za nas, resnične gledalce serije **Dobro jutro**, ki smo njuna obraza vajeni povezovati s povsem drugačnimi vsebinami.

Prav v tem je največja prednost serije **Dobro jutro**, saj spolne zlorabe umesti tja, kjer se najpogosteje dogajajo, a kjer jih hkrati najmanj pričakujemo in obenem najredkeje prepoznamo: v prijateljske, naklonjene, intimne, na videz varne odnose, pod pretvezo nečesa drugega. Mitch Kessler sodelavk v spolnost ne prisili fizično, ampak izkoristi svoj položaj, njihovo spoštovanje do njega, strah pred posledicami, če bi ga zavrnila, in še posebno trenutke ranljivosti. Ko novica o spolnem nadlegovanju privre v javnost, je ogorčen: po njegovem obstajajo »resnični« spolni plenilci in on, ki nikoli ni nikogar v nič prisilil, ki si misli, da je bilo vse storjeno s pristankom obeh strani, in ki je preprosto preveč osredotočen nase, preveč privilegirani, da bi lahko zaznal bodisi stisko delavk, njihov odpor, bodisi posledice, ki jih bodo njegova dejanja zanje imela. Najbolj briljantna poteza serije **Dobro jutro** je, da skoraj vso prvo sezono svoje občinstvo prepričuje, da se z njim strinja; in da ga potem skupaj z njim sooči s kruto dejanskostjo in razsežnostmi njegovih dejanj.

Asistentka je film, v katerem se za razliko od serije **Dobro jutro** spolno nasilje nikoli ne zgodi na platnu in v katerem tistega, ki nasilje izvaja, nikoli ne vidimo naravnost, ampak ga le slišimo (jezen, agresiven, žaljiv moški glas) in vidimo nekatere znake njegovih dejanj: napeto ozračje v delovnem okolju, sodelavce, ki tu in tam kaj pomenljivo pripomnijo, in sodelavke, ki si želijo delati drugje; pomagaške kadrovice, mlade ženske,

Prav v tem je največja prednost serije *Dobro jutro*, saj spolne zlorabe umesti tja, kjer se najpogosteje dogajajo, a kjer jih hkrati najmanj pričakujemo: v prijateljske, naklonjene, intimne, na videz varne odnose, pod pretvezo nečesa drugega.

ki v šefovi pisarni ostajajo pozno v noč, in madeže na foteljih. Je film, ki ga je – kot kaže – neposredno navdihnil škandal, povezan s Harveyjem Weinsteinom; šef, ki ga nikdar ne vidimo, glede na telefonske klice, v katerih deluje kot oblasten in sadiščen nasilnež, je lik, ki nanj zelo spominja. Poleg tega film s svojim poudarkom na napetem, strupenem ozračju podjetja, v katerem kot asistentka dela Jane (Julia Garner), problematizira držo filmske industrije, ki naj za zlorabe ne bi vedela, in jasno pokaže, da se lahko te dogajajo le ob implicitnem sodelovanju – vsaj molku, če že ne pomagaštvu – vseh drugih.

Film **Obetavna mladenka** in serija **Lahko te uničim** obravnavata drugo »področje« spolnih zlorab: posilstva žensk, ki ne morejo dati pristanka, ker niso pri zavesti, bodisi zaradi prevelike količine alkohola bodisi zaradi drog, ki jim jih podtaknejo v pijačo. Gre za problematiko, ki je odjeknila tudi pri nas, ko je višje sodišče v Kopru leta 2019 presodilo, da obtoženi, ki je spolno napadel spečo žensko in jo, ko se je prebudila, s silo zadržal pod seboj toliko časa, da je končal spolni odnos, ni zagrešil posilstva. Model prisile, ki kaznivo dejanje posilstva definira, so od tedaj na pobudo Inštituta 8. marec spremenili v model »samo ja pomeni ja«. Torej, posilstvo ni le, če storilec na žrtvi uporabi silo, ampak vsakič, ko žrtev ne pristane na spolni odnos – torej tudi, če pristanka ni zmožna dati, ker ni pri zavesti.

Film Emerald Fennel **Obetavna mladenka** žanrsko na prvi pogled spominja na t. i. *rape revenge* filme ali tiste, v katerih se žrtev posilstva storilcu tako ali drugače maščuje. Med njimi sta denimo kultni **Pljunem na tvoj grob** (I Spit on Your Grave, 1978, Meir Zarchi) in **Ms .45** (1981) Abela Ferrare. Ti pogosto eksploatacijski filmi, ki so jih v veliki večini snemali moški, nimajo namena problematizirati spolnega nasilja niti opolnomočiti njegovih žrtev, temveč predvsem objektivirajo ženske, občinstvo šokirajo s krutostjo nasilja, najprej pri posilstvu, nato pa še pri maščevanju; nasilje nastopa v vlogi spektakla in je lahko celo erotizirano.

Obetavna mladenka privzame drugačen pristop. Cassandra (Carey Mulligan), ki je zaradi spolnega nasilja izgubila najboljšo prijateljico, zahaja v nočne klube in se pretvarja, da je mrtvo pijana. Ko moški to poskušajo izkoristiti, nenadoma »oživi« in jih sooči z realnostjo njihovega početja. Kot to v filmu izreče tudi sama, gre za posiljevalce, ki se imajo za »dobre fante« (podobno kot Mitch Kessler), ker žensk načeloma v spolni odnos ne silijo fizično; dejstvo, da izkoristijo njihovo nezmožnost, da bi pristale na spolni odnos (ali ga, seveda, zavrnilo), si v svoji zavesti prikrojijo tako, da ne občutijo krivde, četudi njihovo početje pogosto postane povsem sistematično. **Obetavna mladenka** je zato film, ki kljub izpolnjevanju fantazije o posiljevalcih, ki dobijo, kar jim gre, problematiko spolnega nasilja obravnava pronicljivo, kot je pred tem še ni noben film, in je film, ki pred gibanjem #jastudi brzokone ne bi mogel nastati. Kako zelo je med moškimi razširjeno mnenje, da posilstvo pijane ženske ni posilstvo, ne priča le koprski primer – tudi v slovenskem filmu imamo neslaven prizor dekleta, ki ga na zabavi množično posilijo vsi udeleženci razen enega, kar je v filmu nekritično postavljeno v funkcijo gega: govorim o **Outsiderju** (1997, Andrej Košak), filmu, ki je bil dolgo na seznamu najbolj priljubljenih slovenskih filmov vseh časov.

In končno, v tem smislu je prelomna tudi britanska serija **Lahko te uničim** Michaela Coel: v 12 epizodah je popisala lastno izkušnjo z drogami, ki jih je nekdo podtaknil v njeno pijačo. Liku Arabelle, ki ga igra v seriji, se po prekropani noči, od katere se skoraj ničesar ne spominja, začnejo prikazovati podobe moškega, ki se sklanja nad njo na stranišču. Kmalu ji postane jasno, kaj se je zgodilo, in dneve, tedne in mesece po tem posveti iskanju storilca. **Lahko te uničim** verjetno popiše izkušnjo spolnega nasilja in vprašanje pristanka bolj večplastno in bolj avtentično kot velika večina drugih filmov in televizijskih serij na to temo – ne da bi katerega koli izmed likov viktimizirala, pomilovala ali obravnavala kakorkoli poenostavljeno in pokroviteljsko, in ne da bi se ustrašila dvoumnih zaključkov. Ne samo to – osredotoči se na tisti del, ki ga večina drugih filmov in serij izpusti, torej »manj zanimivi«, težaški del procesiranja izkušnje, ozaveščanja, zdravljenja in izpuščanja.